

TILMANN HABERER

Grenzeloos God

Integraal kijken naar God, mens en wereld

SKAN DALON
KONINKRIJK DER NEDERLANDEN

*Soms is het
alsof ik God zachtjes met binnenpret hoor lachen
vanwege mijn onhandige pogingen
om te beschrijven wie of wat God is*

Inhoud

Voorwoord bij de Nederlandse uitgave	9
Inleiding: Waarom en voor wie ik dit boek schrijf	11
OVER GOD SPREKEN, EEN BIJNA ONMOGELIJKE ONDERNEMING	13
1 Wat is God?	15
<i>God en steeds wijdere bewustzijnsruimtes – Van God 1.0 tot God 9.0</i>	
2 Zien, weten en voelen	37
<i>Vier perspectieven op de werkelijkheid – Waar komt onze kennis over God vandaan? – Het concert van de religies</i>	
GOD EN DE WERELD, OVER WETENSCHAP EN SPIRITUALITEIT	49
3 Schepping 7.0: de evolutie van God, kwantummechanica en zwarte gaten	51
<i>Meer dan alles – God wordt vlees – Alles is (zo goed als) niets – Meer dan materie – Mijn eigen scheppingsverhaal</i>	
4 Triniteit: God als schepper, schepping en communicatie	65
<i>De eeuwige waarheid... – ...is concreet – De adem van God</i>	

5	De vraag naar de Vader, de vraag naar het kwaad	76
	<i>Over de dode Christus en de mondigheid van Gods volwassen kinderen – Is God rechtvaardig?</i>	
	JEZUS CHRISTUS, WIE HIJ WAS EN IS	85
6	De man uit Nazaret	87
	<i>De grote onbekende – Een portret van Jezus</i>	
7	Jezus' boodschap, een 'grenzeloos' rijk	99
	<i>Rein en onrein – Vrouwen en mannen – De joden en de anderen – Goede en slechte mensen – De liefde</i>	
8	De vraag naar de historiciteit	109
	<i>De antwoorden van bewustzijnsruimten BLAUW t/m GEEL</i>	
9	Christus, de Zoon van God	115
	<i>Mens of God? – De goddelijkheid van de mens Jezus – Paulus de mysticus</i>	
10	De lijdende God	129
	DE MENS, ZICHZELF EEN RAADSEL	137
11	De mens: diersoort en Gods evenbeeld	139
	<i>Het sprekende zoogdier – Gods evenbeeld – Incarnatie: God wordt wereld – Theosis: de mens wordt God</i>	
12	Wie spreekt er als ik zeg 'Ik ben'?	148
	<i>Onbewust bewust – Met hoeveren ben je? – Ben ik echt? – Maken hersenen de ziel? – Hoe het voelt om iemand te zijn – Geen ik te bekennen – Panpsychisme</i>	

ZONDE EN VERLOSSING	167
13 Een kosmisch drama in meerdere bedrijven	169
<i>Besturingssysteem en toepassingen – Eerste bedrijf: Geschapen naar Gods beeld – Tweede bedrijf: De ‘zondeval’ – Derde bedrijf: De verlossing</i>	
14 Upgrade naar Zonde en verlossing 7.0	179
<i>Geboren in de tweeheid – Liefde of angst – Doel gemist – Verlossing, waarvan eigenlijk?</i>	
15 De dood, broeder van de slaap	192
<i>De eindeloze wederkeer – Reïncarnatie in de Bijbel? – Opstanding van de doden – Een nieuw beeld: terug in het Grote Geheel</i>	
16 Verlossing 7.0	204
<i>Een gracieuze vriendin – Os en ezel – De liefde</i>	
HET LAATSTE EN VOORLAATSTE	213
17 Liefde, vrijheid en verantwoordelijkheid	215
<i>Nogmaals: de liefde – Vrijheid en verantwoordelijkheid – Het geloof leven – Eerherstel voor de translatie</i>	
18 Is er nog ruimte voor de kerk?	232
<i>Samen in plaats van eenzaam – ‘Schep een, twee ... vele eilanden!’</i>	
Epiloog	237
Dankwoord	241
Noten	243

Voorwoord bij de Nederlandse uitgave

God is altijd groter, altijd wijder dan alles wat wij over God kunnen zeggen. God is grenzeloos. Daarom kan er niets zoiets bestaan als een ‘juiste’ manier van spreken over God. We kunnen alleen telkens weer proberen om zodanig over God te spreken, dat het mensen troost en richting geeft en de kracht om op te staan tegen levensvijandige omstandigheden. Elke generatie staat altijd weer opnieuw voor die opgave. Daarbij is het belangrijk om te beseffen dat elke uitspraak die we over God doen, grenzen trekt. Want ieder woord dat we spreken, kan slechts een deel van de werkelijkheid weergeven. Als we zeggen dat God groot is, wat doen we dan met alles wat klein is?

De moderne tijd heeft veel traditionele opvattingen ongeldig verklaard. Sinds de Verlichting is het prima om te zeggen dat Jezus een goed mens was, maar dat hij ‘Gods zoon’ zou zijn, wordt met heftigheid ontkend. De leer over de drie-eenheid werd naar het rijk van de antieke mythologie verwezen, net als heel wat fundamentele theologische opvattingen van eerdere generaties. Daarbij ging ook iets anders verloren: de schoonheid van het paradoxale spreken; de schoonheid van uitspraken die tegen het verstand in gaan maar die het hart onmiddellijk kunnen raken. In dit boek probeer ik die uitspraken in een postmoderne of metamoderne context te plaatsen en ze op die manier opnieuw te laten stralen: als mythen waarvan de waarheid op een ander, dieper vlak ligt.

Dit boek is een uitnodiging om van perspectief te wisselen. Om anders te leren kijken. Om af te dalen in de diepte van het Zijn waarover de religies van oudsher vertellen en zingen. Ik nodig u uit om ánders

naar God en de wereld te kijken, zonder de ogen te sluiten voor alles wat in deze wereld verschrikkelijk is. En ook als ons spreken over God voortdurend op zijn eigen grenzen stuit, hoop ik toch dat u iets zult meekrijgen van de schoonheid van God en van Gods vriendelijkheid die weldadig is voor onze ziel.

München, februari 2023

Tilmann Haberer

Inleiding: Waarom en voor wie ik dit boek schrijf

Ze was eind twintig, opgegroeid in een protestantse pastorie, en net klaar met haar promotieonderzoek. Nu zat ze tegenover me bij de inloop voor pastorale noodhulp, nog net niet in tranen. Een familielid, nauwelijks ouder dan zijzelf, was onlangs aan kanker gestorven, en dat was niet het enige tragische sterfgeval in de familie. ‘Waar is God dan?’, vroeg ze mij, en ze keek me aan met een radeloze blik. In de loop van het gesprek werd duidelijk dat ze in feite nooit afscheid had genomen van haar kindergeloof – dat geloof in de lieve God die in de hemel woont, die op zijn kinderen past en ze voor onheil bewaart. In haar sociaalwetenschappelijke studie had ze geleerd om alles kritisch te bevragen, maar haar eigen godsbeeld had ze nooit tegen het licht gehouden. God, dat was voor haar de beschermende Vader, die ook zo af en toe wel een wonder doet als zijn kinderen er maar vurig genoeg om bidden.

Deze God leek gefaald te hebben. En nu zat ze daar, deze slimme jonge vrouw, en vroeg zich af: heeft het leven nog wel zin als het voortdurend zo in gevaar is, als lijden, ziekte en dood zich opstapelen, zelfs in een familie waar toch zo vast in God geloofd wordt en zo integer wordt geleefd?

Ik kon aanvankelijk niets anders doen dan ruimte maken voor haar rouw. Maar daarna begon ik voorzichtig te vragen naar haar godsbeeld. Zou het niet kunnen zijn dat God misschien anders is dan zoals we het als kinderen hebben geleerd, maar dat God daarmee nog niet ophoudt om God te zijn?

In de ontmoeting met deze jonge vrouw zag ik iets heel typerends: ik maak veel mensen mee die in een existentiële crisis radicaal gaan twifelen aan hun geloof, omdat de voorstellingen waarop ze hebben leren vertrouwen niet meer werken. Ze zouden graag nog geloven, maar het lukt niet meer. Zo voegen ze zich bij al degenen die ook los van hun existentiële nood geen boodschap meer hebben aan de traditionele religieuze voorstellingen. Ook als ze verlangen naar een vervullende vorm van godsdienst, kunnen ze met de oude religieuze beelden en normen niet meer uit de voeten. Die zijn toch allang niet meer van deze tijd? Kan men vandaag de dag nog geloven zoals in de middeleeuwen en de tijd van de reformatie?

Voor zulke mensen schrijf ik dit boek. Het pleit voor een christelijke manier van zijn en denken die niet achterloopt bij de geestelijke realiteit van vandaag (of zich daar angstig tegen afschermt), maar die het gesprek met deze realiteit aangaat of sterker nog: die vooruitdenkt en deze realiteit vérder helpt. Hoe zou het zijn als christenen het beste van hun oude gedachtegoed in gesprek brachten met het heden, zodat het op verrassende en spannende manieren opnieuw gaat spreken? Als de oude inhoud op een nieuwe, ongehoorde manier zou gaan stralen doordat de korsten van het traditioneel-mythische denken eraf geborsteld zouden worden, doordat een integrale denkwijze er een opwindende beweging in ontdekt?

Dit boek onderneemt een poging in die richting en gaat door op wat ik samen met Marion en Tiki Küstenmacher ben begonnen in het boek *God 9.0. De spirituele groeikansen van het christendom*.¹ In *God 9.0* gaat het over de ontwikkeling van het menselijk bewustzijn en hoe de ontwikkeling van godsbeelden en ideeën over God daarmee samen op gaat. Al sinds dat boek in de herfst van 2010 is verschenen, liep ik met het idee om de kernbegrippen van de christelijke geloofsleer (God, schepping, Jezus Christus, verlossing, opstanding enzovoorts) opnieuw te beschrijven, maar nu op basis van het post-postmoderne bewustzijn, het integrale denken zoals we het in hoofdstuk 7 van *God 9.0* hebben geschetst. Ik wil proberen de kern van de christelijke boodschap zo te formuleren, dat mensen van vandaag kunnen begrijpen waar het om gaat zonder dat ze daarbij een verouderd wereldbeeld op de koop toe moeten nemen. Ik ben ervan overtuigd dat zo'n poging veel opwindende ontdekkingen en spannende inzichten met zich mee zal brengen. Kom, laten we op weg gaan!

OVER GOD SPREKEN, EEN BIJNA ONMOGELIJKE ONDERNEMING

Een God die ‘bestaat’, bestaat niet – dat is een uitspraak van Dietrich Bonhoeffer die veel geciteerd wordt maar ook vaak verkeerd wordt begrepen. De aanhalingstekens bij ‘bestaat’ zijn het beslissende gegeven. Een God die ‘bestaat’, bestaat niet. Bonhoeffer schrijft deze zin niet uit ongelooft, maar vanuit een diep geloof dat God boven onze begrippen van bestaan en niet-bestaan uitstijgt. Bonhoeffer wil duidelijk maken dat God er niet is op de manier waarop een theepot, een kangoeroe of het universum bestaat. God bevindt zich buiten onze begrippen van bestaan en niet-bestaan.

Maar wat betekent dat? Als de zin van Bonhoeffer klopt, kun je dan nog iets over God zeggen? Is God dan niet een onmogelijk thema, iets waarover je helemaal niet objectief kunt spreken? Is theologie, het ‘spreken over God’ of de ‘leer over God’, dan niet een onmogelijke onderneming?

Ik denk dat het helemaal niet zo onmogelijk is om over God te spreken, ook als hij niet ‘bestaat’. De oplossing is vrij eenvoudig. Natuurlijk kunnen wij als eindige, begrensde wezens met onze woorden het oneindige nooit adequaat of uitputtend beschrijven. Maar wat we wél kunnen en wat ik hier wil proberen, is spreken over de beelden en voorstellingen die mensen van oudsher met het begrip ‘God’ verbinden. We spreken dus niet over ‘God op zichzelf’ maar over onze godsbeelden. In de loop van dit hoofdstuk zal duidelijk worden waarom dat het geval is.

We starten dit hoofdstuk met de vraag: wat bedoelen we als we het woord ‘God’ gebruiken?